

РОЛЬ МИСЛЕННЯ ПІД ЧАС ФОРМУВАННЯ ЛІНГВОКОГНІТИВНИХ УМІНЬ ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті розкрито важливість урахування психологічних чинників під час формування лінгвокогнітивних умінь майбутніх учителів російської мови засобами інформаційних технологій. Особливу увагу приділено ролі мислення, що бере активну участь у пізнавальній діяльності. Розглянуто і висвітлено точки зору провідних учених на реалізацію можливостей ефективного використання мислення майбутніми вчителями з метою покращення учіння. Визначено місце інформаційних ресурсів під час сприймання, розуміння та усвідомлення нової інформації.

Ключові слова: вища школа, пізнавальний процес, лінгвокогнітивні уміння, мислення, інформатизація навчального процесу вищої школи.

Інформаційно-технологічне ХХІ ст. потребує від вищої школи формування компетентного фахівця, здатного до творчого саморозвитку та підготовленого до професійної комунікації. Саме тому одним із напрямів підготовки майбутніх учителів російської мови є формування у процесі навчання системи лінгвокогнітивних умінь. Якість їх формування залежить від уміння викладача вищої школи свідомо залучати психологічні механізми (пам'ять, увага, мислення, сприймання тощо) у процес навчання та учіння.

Проблему визначення ролі психологічних механізмів фахової підготовки майбутніх учителів російської мови відображено в наукових доробках українських та зарубіжних теоретиків і практиків педагогічної науки. Так, питанню трактування поняття “вміння” присвячено праці С.С. Антонченка, О.І. Вишневського, О.М. Левінова, Р.Г. Лемберга, В.М. Максимової, К.К. Платонова, П.Н. Шимбирева та ін. Аспектному аналізу проблеми, а саме визначенню ролі мислення у процесі формування умінь, присвячено дослідження М.М. Амосова, Б.С. Братуся, П.Я. Гальперіна, М.Ф. Добриніна, Д.М. Узнадзе, Р.Л. Солсо та ін.

Проте варто зауважити, що спеціальних досліджень, присвячених висвітленню ролі мислення у процесі формування лінгвокогнітивних умінь, не здійснювалося.

Мета статті – з'ясувати суттєві когнітивні властивості особистості, що зумовлюються психологічними механізмами під час формування лінгвокогнітивних умінь.

Основою формування лінгвокогнітивних умінь є діяльність. О.М. Леонтьєв переконаний, що людська діяльність не існує інакше, як у формі дій або ланцюга дій [2, с. 146].

На думку П.Я. Гальперіна, Н.Ф. Тализіної, розумові дії формуються у процесі навчання поетапно [1, с. 138]. Такими етапами є: 1) попереднє знайомство з дією, з умовами її виконання; 2) формування дій у матеріальному (чи матеріалізованому за допомогою моделей) вигляді з розгортанням усіх операцій, які в нього входять; 3) формування зовнішньомовної дії; 4) формування внутрішньомовної дії; 5) перехід її в глибоко згорнуті процеси мислення.

Відповідно до зазначеної теорії навчання розглядається як діяльність, що формує усвідомлення дії. “Осмилені дії є основою одиницею будь-якої пізнавальної і

практичної діяльності людини, формуючись в індивідуальному досвіді, зазнаючи ряду змін і набуваючи бажаних (або небажаних) властивостей” [1, с. 237].

У концепції П.Я. Гальперіна навчання розглядається як система таких специфічних видів дій, виконання яких підводить суб’єкта навчання до нових знань і вмій, тому метою навчання прихильники цієї теорії вважають уміння застосовувати знання на практиці, а не самі знання як такі. Значення теорії етапного засвоєння знань у вирішенні досліджуваної проблеми ми вбачаємо у збігу кінцевої мети навчання – практичному застосуванні, осмисленні майбутнім викладачем процесу засвоєння знань.

Усвідомлення нової інформації неможливе без такого складного процесу, як мислення. Складність його теоретичного опису полягає в тому, що терміном “мислення” називають і розумові дії, і сприймання, і пригадування, і операції аналізу, синтезу, порівняння, абстрагування тощо.

Розглядаючи мислення як пізнавальний процес, науковці стверджують, що воно виходить за межі чуттєвого і тим самим розширює пізнання. Це зумовлено характером мислення – здатністю пізнавати дійсність опосередковано, на основі умовиводів розкривати те, що неможливо пізнати завдяки сприйманню та відчуттям. С.Л. Рубінштейн зазначає, що відчуття і сприймання відображають окремі аспекти явищ, а у процесі мислення індивід аналізує, зіставляє, порівнює, розрізняє, розкриває й опосередковано визначає зв’язки та властивості предметів [6, с. 256].

У навчальному процесі мислення виступає як пізнавальна теоретична діяльність мозку і являє собою систему свідомо регульованих інтелектуальних операцій [6, с. 286]. О.М. Леонт’єв підкреслював, що людська діяльність, у тому числі мислення, не існує інакше, як у формі ланцюга дій. До основних операцій мисленнєвого процесу науковець зараховує виявлення елементів, частин, моментів, сторін явища, а також аналіз, синтез, порівняння [2, с. 108].

Більшість науковців (Н.М. Анохіна, Д.М. Богоявлевський, П.Я. Гальперін, О.М. Леонт’єв, А.В. Петровський, Н.Ф. Тализіна та ін.) сходяться на думці, що аналіз являє собою уявне розчленування предмета, явища, ситуації й виявлення його складових: елементів, частин, моментів, сторін, зв’язків. Завдяки аналізу людина виокремлює суттєві ознаки предмета, які вона виділяє з тих несуттєвих, іноді непрозорих зв’язків, що надані у сприйнятті. Здатність студентів здійснювати аналіз лінгвістичних явищ приводить до формування вмій оперувати знаннями і свідомо їх застосовувати.

Зворотна до аналізу операція – синтез, при якому відбувається відновлення цілого, знаходження зв’язків і закономірностей, об’єднання частин, властивостей, дій. Синтез – складна операція, що вимагає розкриття тих внутрішніх зв’язків, завдяки яким елементи складових виступають цілісним мовним об’єктом. Саме завдяки розкриттю складових синтезоване знання, наприклад, про мовні одиниці чи явища, що вивчаються, є більш повним, ніж сума знань про окремі частини.

Синтез є складовою таких мисленнєвих операцій, як узагальнення, класифікація, порівняння. Аналіз і синтез взаємопов’язані, взаємозумовлені і, на думку психологів, можуть формуватися тільки у практичній діяльності, оскільки практика “розкриває принципи вирішення завдань та дає змогу вгадувати наперед їх вирішення, з чим практика може зіткнутися у майбутньому” [6, с. 293]. Розчленування і поєднання за допомогою аналізу і синтезу суттєвих ознак є основою для побудови визначення понять, оскільки логічне мислення – мислення понятійне, ці операції відіграють надзвичайно важливу роль. С.Л. Рубінштейн визначає поняття як форму мислення, “опосередковане й узагальнене знання про предмет, що спирається на

розкриття суттєвих об'єктивних зв'язків і відношень” [6, с. 292]. У поняттях відображаються суттєві ознаки явищ, у тому числі й мовних, їхні властивості і зв'язки. Окремо взята суттєва ознака предмета необхідна для аналізу, але лише поєднання всіх суттєвих ознак дає можливість відрізнити і порівнювати. У цьому процесі важливу функцію виконує мисленнєва операція абстрагування – мисленнєвого виділення суттєвих ознак предметів і відокремлення їх від несуттєвих. На базі абстрагування формується механізм визначення понять. Завдяки йому формується вміння виділяти основні істотні властивості предметів і явищ, відокремлювати їх від неістотних. Розвитку абстрактного мислення сприяють переходи від абстрагування до конкретизації – встановлення всіх можливих зв'язків і відношень явища. У результаті цієї когнітивної операції встановлюються закономірності і причинно-наслідкові зв'язки. Важливе значення в пізнавальній діяльності має також і систематизація, у процесі якої елементи інформації організуються у відповідну систему. Здатність систематизувати свідчить про певний рівень теоретичного мислення. Одним із видів систематизації є класифікація, тобто розподіл об'єктів на групи на основі встановлення подібності та відмінності між ними [3, с. 34–35].

Класифікація спирається на результати інших розумових операцій. Вона використовується як “засіб для встановлення зв'язків між поняттями або класами об'єктів, а також для точного орієнтування у різноманітних поняттях або відповідних об'єктах” [3, с. 69]. На думку С.Д. Максименка, відбір системи класифікацій ґрунтується на змістовному міркуванні і не може зводитися до простої угоди з міркувань зручності, оскільки вона (класифікація) повинна відтворювати глибинні закономірності певного явища. Правильна класифікація має відповідати таким формальним вимогам: підгрупи не повинні перетинатися; кожний елемент входить лише до одного класу; поділ на групи здійснюється за однією ознакою [4, с. 217].

Узагальнення можливе лише в тому разі, коли відбулося оволодіння такими загальномисленнєвими прийомами, як аналіз, синтез, порівняння. Порівняння допомагає виявити нові зв'язки, певною мірою замінити ті чи інші поняття. Під час порівняння відбувається виділення лише окремих сторін предметів, явищ, процесів, що порівнюються. Порівняння дає можливість виявити властивості мовних одиниць чи явищ, які вивчаються. Воно являє собою процес мисленнєвого встановлення подібності чи відмінності мовних одиниць або явищ за суттєвими ознаками [5, с. 215].

Більш глибоке пізнання сутності об'єктів здійснюється за допомогою узагальнення або генералізації – виділення загальних, суттєвих ознак, характеристик, формування і моделювання понять, законів. Узагальнення дає змогу оперувати не окремими поняттями, а їх певними класами, фіксувати способи досягнення цілей. У процесі узагальнення важливу роль відіграють ті самі процеси розумової діяльності. Уміння узагальнювати знання за допомогою відповідних методів і прийомів означає, що мислення набуло такої якості, як системність.

Усе викладене дає можливість зробити певні *висновки*. Для ефективного формування лінгвокогнітивних умінь студентів викладач-філолог має володіти інформацією про сутність когнітивних процесів у свідомості особистості, про індивідуальні психологічні особливості студентів. Ці знання дадуть змогу оптимізувати використання методів і прийомів навчання, зробити застосування інформаційних технологій виправданим і доцільним.

Інформатизація освіти спрямована на формування вчителя нового покоління, професіонала, здатного вирішувати професійні завдання на вищому рівні з урахуванням світових вимог.

Список використаної літератури

1. Гальперин П.Я. Психология мышления и учение о поэтапном формировании умственных действий / П.Я. Гальперин // Исследования мышления в советской психологии. – М. : Просвещение, 1966. – 380 с.
2. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность / А.Н. Леонтьев. – М. : Политиздат, 1977. – 304 с.
3. Образцов П.И. Психолого-педагогические аспекты разработки и применения в вузе информационных технологий обучения / П.И. Образцов. – Орел, 2000. – 145 с.
4. Общая психология / под ред. С.Д. Максименко. – М. : Рефл-бук, 2004. – 538 с.
5. Паже Ж. Генетический аспект языка и мышления. Психолингвистика / Ж. Паже. – М. : Просвещение, 1984. – 338 с.
6. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии : пособие для студентов / С.Л. Рубинштейн. – М. : Просвещение, 1946. – 647 с.

Стаття надійшла до редакції 11.09.2013.

Биденко Л.В. Роль мышления в процессе формирования лингвокогнитивных умений средствами информационных технологий

В статье раскрывается важность и необходимость учета преподавателем высшей школы психологических особенностей индивида в процессе формирования лингвокогнитивных умений. Особое внимание уделено роли мышления, принимающего активное участие в процессе формирования лингвокогнитивных умений. Рассмотрены и освещены различные точки зрения ведущих ученых на вопросы реализации возможностей эффективного использования мышления с целью улучшения качества образования. Выявлена роль информационных ресурсов в процессе восприятия, осмысления и запоминания новой информации.

Ключевые слова: *высшая школа, процесс познания, лингвокогнитивные умения, мышление, информатизация учебного процесса в высшей школе.*

Bidenko L. The role of thought in the course of formation cognitive skills with information technology

In the article the importance of and the need to account the teacher of higher education school on psychological features of the individuals in the course of formation of linguistic abilities reveals. Special attention in the article is paid to roles of such psychological mechanisms, as attention, memory, perception, which plays an active role in the course of knowledge. The author considers and outlines the various points of view of leading scientists on question of realization of opportunities and effective use of psychological mechanisms with future Russian teaches. The role of information resources in the course of perception, judgment and storing of new information is revealed. The aim of the article is to identify significant cognitive personality traits that are caused by psychological mechanisms in the formation of cognitive skills. In the learning process of thinking its serves as a theoretical cognitive brain activity and is a system of consciously controlled intelligence operations. Human activity including mental process exists, except in the form of chain of actions. The basic operations of mental process is identifying elements, parts, points, side effects, analysis, synthesis as well as comparison. Effectiveness of forming cognitive skills of students depends upon the information the teacher possesses about the nature of cognitive processes in the mind of individual student, the individual psychological characteristics in students of higher education school. For the formation of cognitive skills to be effective, the teachers must have information about the nature of cognitive processes and psychological characteristics of students to optimize the use of methods and techniques of teaching, use of information technology to make reasonable and appropriate cognitive skills. Education with information technology is aimed at creating a new generation of professional teachers able to solve professional tasks at a higher level and meeting international requirements.

Key words: *higher education, the process of cognition, linguistic skills, attention, perception, memory, thinking, education with information technology.*